

БЕКТЕМИН

Кыргыз билим берүү
академиясынын президенти,
п.и.д., проф. И.К. Дюшеева

11 ноябрь 2024-ж.

Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулоо боюнча Кыргыз билим берүү академиясынын лабораториялар аралык кеңейтилген отурумунун 2024-жылдын 4-ноябрындагы №8 протоколунун

КӨЧҮРМӨСҮ

Катышкандар:

1. Рысбаев С.К. – п.и.д., профессор (13.00.01, 13.00.02), КББАнын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери;
2. Музулманов М.У. – п.и.к. (13.00.02), КББАнын вице-президенти;
3. Муратов А.Ж. – п.и.д., профессор (13.00.02), И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын профессору;
4. Мамытов А.М. – п.и.д., профессор (13.00.04), КББАнын Технология, искусство жана дене маданияты лабораториясынын башкы илимий кызматкери;
5. Батыркулова А.Б. – п.и.к. (13.00.02), КББАнын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башчысы;

6. Саттарова А.Т. – п.и.д., профессор (13.00.02), М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин табигый-гуманитардык илимдер борборунун директору;
  7. Абдулдаев Д.А. – п.и.к., доцент (13.00.01), КББАнын илимий изилдөө иштерин уюштуруу лабораториясынын башчысы;
  8. Жумабаева Г.А. – п.и.к. (13.00.01), КББАнын Тарбия, социалдаштыруу жана мектептен сырткаркы кошумча билим берүү лабораториясынын жетектөөчү илимий кызматкери;
  9. Аманова Г.М. – п.и.к., (13.00.02), КББАнын Үзгүлтүксүз билим берүү лабораториясынын башчысы;
  10. Джунушалиева К.К. – п.и.к., доцент (13.00.01, 13.00.02), КББАнын Табигый илимий жана математикалык билим берүү лабораториясынын жетектөөчү илимий кызматкери;
  11. Талантбек к. А. – КББАнын аспирантура бөлүмүнүн башчысы;
  12. Бейшенбаева Б.Т. – КББАнын Тарбия, социалдаштыруу жана мектептен сырткаркы кошумча билим берүү лабораториясынын ага илимий кызматкери;
  13. Шаршембиева Д.Н. – КББАнын Көп тилдүү жана инклюзивдик билим берүү бөлүмүнүн башчысы;
  14. Алымбаева Б.Б. – КББАнын Тарбия, социалдаштыруу жана мектептен сырткаркы кошумча билим берүү лабораториясынын башчысынын м.а.;
  15. Бекбоева А.А. – КББАнын Мектепке чейинки жана башталгыч мектептик билим берүү лабораториясынын ага илимий кызматкери;
- Отурумдун төрагасы:** Рысбаев С.К. – п.и.д., профессор (13.00.01, 13.00.02), КББАнын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери;
- Отурумдун катчысы:** Талантбек к. А. – КББАнын аспирантура бөлүмүнүн башчысы;

КҮН ТАРТИБИ:

1. Изденүүчү Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулоо.

2. Изденүүчү Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши боюнча кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн атайын дисциплинанын кошумча программасын кароо жана талкуулоо.

Диссертациялык иш: Кыргыз билим берүү академиясынын Филологиялык билим берүү лабораториясында аткарылган.

Илимий жетекчиси – п.и.д., профессор Муратов Абдыкерим Жаркынбаевич. Диссертациялык иштин темасы Кыргыз билим берүү академиясынын Окумуштуулар кеңешинин 2004-жылдын 29-июнундагы отурумунун №5 протоколу менен бекитилген.

Рецензенттер:

Сатгарова А.Т. – п.и.д., доцент (13.00.02), М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин табигый-гуманитардык илимдер борборунун директору.

Батыркулова А.Б. – п.и.к. (13.00.02), Кыргыз билим берүү академиясынын филологиялык билим берүү лабораториясынын башчысы

УГУЛДУ:

Отурумдун төрагасы, Рысбаев С.К.: Кыргыз билим берүү академиясынын лабораториялар аралык кеңейтилген отурумунун мүчөлөрү, Кыргыз билим берүү академиясынын изденүүчүсү Исакова Светлана

Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши талкууга коюлду.

Катышуу баракчасына ылайык жалпы – 15 мүчө катышып жатат, анын ичинен онлайн катышкандар – 3. КР УАКтын “Окумуштуулук даражасын изденип алууга көрсөтүлгөн диссертацияны алдын-ала кароодон өткөрүү боюнча инструкциянын” 3-пунктуна ылайык кворум бар. Демек, талкууну баштасак болот.

Биринчи сөз изденүүчүнүн өздүк мүнөздөмөсү, иштеген иши жана илимий-педагогикалык ишмердүүлүгү жөнүндө айтып берүү үчүн отурумдун катчысы, Аспирантура бөлүмүнүн башчысы, Талантбек кызы Альбинага берилет.

Талантбек к. А. – Изденүүчү жөнүндө кыскача маалымат:

Аты-жөнү: Исакова Светлана Турдубековна

Туулган жылы Ысык-Көл облусу, Түп району, Санташ айылы,
01.01.1980

Жалпы педагогикалык стажысы – 22 жыл

Билими: Жогорку, 1997-2002 жж К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети, филология факультети, кыргыз тили, адабияты квалификациясы боюнча мугалим адистиги

Аспирантурада окугандыгы тууралуу маалымат: Кыргыз билим берүү академиясында 13.00.02. – окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) боюнча 2004-2007-жылдары аспирантурада окуган.

Илимий жетекчиси жөнүндө (илимий консультанты): п.и.д., профессор Муратов Абдыкерим Жаркынбаевич, 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин

доктору, учурда И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын профессору болуп иштейт.

Диссертациянын темасын жана илимий жетекчиси Кыргыз билим берүү академиясынын Окумуштуулар кеңешинде 2004-жылдын 29-июнундагы, №5 отурумунда бекитилген.

Изилдөө темасынын аталышы: 13.00.02 – окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы».

Талкууга коюлуучу диссертациялык иштин рецензенттери:

1-рецензент: М.М.Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин табигый-гуманитардык илимдер борборунун директору, педагогика илимдеринин доктору, доцент Саттарова Азиза Тешабаевна.

2-рецензент: Кыргыз билим берүү академиясынын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башчысы, педагогика илимдеринин кандидаты Батыркулова Айгүл Бекмурзаевна.

Отурумдун төрагасы: Диссертациялык иштин негизги мазмунун, маңызын, максатын жана өзөктүү жерлерин айтып берүү үчүн сөз изденүүчүгө берилет.

Изденүүчү Исакова Светлана Турдубековна диссертациялык ишинин мазмуну боюнча доклад окуду. Анда изденүүчү теманын актуалдуулугун ачыктады. Изилдөөнүн максатын, милдеттерин, объектин жана предметин чечмелеп, иштин түзүмүн жана анын негизги бөлүмдөрүнүн логикасын ырааттуу баяндап берди. Теориялык изилдөөнүн методикасын мүнөздөп, алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгын жана практикалык маанисин ачыктады. Жогорудагы тиешелүү маалыматтар жана материалдар катышуучуларга слайддар аркылуу көрсөтүлдү.

Отурумдун төрагасы: Рахмат. Суроолоруңуздар болсо бериңиздер?

Суроо – Джунушалиева К.К., п.и.к., доцент: Сиз илимий изилдөөңүздө темаңызды «кеп маданияты» деп алгансыз да максаттарыңызда

«байланыштуу кеп» деп айтып жатасыз, бул эки түшүнүктүн кандай байланышы бар, же айырмасы эмнеде, бул эки түшүнүктүн кайсынысы биринчи жана кайсынысы экинчи?

Жооп – изденүүчү: Бул эки түшүнүк бири-бири менен байланыштуу. «Кеп маданияты» тилге да, адабиятка да тиешелүү. Кыргыз тили сабагында «байланыштуу кеп» деген темалар бар, мына ошол байланыштуу кеп «кеп маданиятына» алып барат. Байланыштуу кепти анда ары өнүктүрүү менен «кеп маданиятына» өсүп жетебиз.

Суроо – Джунушалиева К.К.: Эгер мен байланыштуу сүйлөй алсам кеп маданиятына жетишкен боломунбу?

Жооп – изденүүчү: Бул эки түшүнүк биринен бири келип чыгат, байланыштуу сүйлөө же жазуу менен кеп маданиятын өнүктүрүүгө жетишебиз.

Суроо – Джунушалиева К.К.: Сиз бир проблеманы алып чыгап атасыз, иштен чыккан конкреттүү чечимиңизди көрө албай жатамын. Ушул иш аркылуу эмнелерге жетишкендигиңизди конкреттүү айтып бере аласызбы? Б.М.Юнусалиевден баштап көптөгөн окумуштуулар бул темага кайрылган дейсиз, андай болсо ошолордон сиздин диссертациянын айырмасы эмнелерде?

Жооп – илимий жетекчиси: Ооба, сиз туура айтасыз. Бул тема изилдөөгө алынган, мисалы, К.Абдраимов окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүү проблемасын кыргыз тили сабагында жүргүзүү боюнча изилдеген, менин изилдөөм боюнча кеп маданиятын өнүктүрүү ишмердүүлүгү 5-8-класстардагы кыргыз адабияты сабагында көркөм чыгармаларды окуп-үйрөнүү процессин менен байланышат.

Суроо – Джунушалиева К.К.: Сиз изилдөөгө алганда 5-8-класстарда деп жатабыз, бул кыргыз класстары да ээ?

Жооп – изденүүчү: Ооба, кыргыз класстары.

Суроо – Джунушалиева К.К.: Ушул изилдөөгө алган 5-8-класстардын окуучуларынын сүйлөө кеби эмнеси менен айрымалат?

Жооп – диссертант С.Т.Исакова: Бул класстын окуучуларынын китеп окууга кызыкчылыгы өтө төмөн.

Суроо – Джунушалиева К.К.: Биз окуп бүткөн 70-жылдардан эмнеси менен айырмаланат, мисалы, сиз ааламдашуу доору деп жатасыз, ушул доордун балдарында мындай биз өзгөчөлүктөр барбы?

Жооп – илимий жетекчиси: Ааламдашуу доорунун балдарында, мисалы, 5-8-класстын окуучуларында сөз байлыгы өтө жарды, китеп окуу, көркөм чыгармалар менен таанышуу ишмердүүлүктөрү начар, мына ошондуктан алардын дүйнө таанымы да чектелүү болуп, эстетикалык табити да төмөн. Мына ушулар негизги өзгөчөлүктөр.

Суроо – Мамытов А.М., п.и.д., проф.: Мен кыргыз адабиятын окутуу боюнча адис эмесмин, ошондой болсо да айрым суроолорум бар. Мисалы, Сиз ошол караган 5-8-класстарга кыргыз адабиятынан канча булак, адабият сунуштайсыз? Ушундай бир атайын сунушталган тизме барбы?

Жооп – изденүүчү: Адабият предметинен, мисалы, 5-класстарда жомоктордон тартып, 68 саат өтүлөт.

Отурумдун төрагасы: Саат эмес, программа боюнча тизме сурап жатат...

Суроо – Мамытов А.М.: Мисалы, мен сураган нерсе 5-класста 50, 6-класста 60, 7-класста 70 чыгарма окулушу керек деген стандарттарга ылайык көрсөтмө тизме барбы?

Жооп – илимий жетекчиси: Улам класс жогорулаган сайын деңгээлдер да жогорулап, окуучулардын тил маданиятына талаптар да өсөт, чыгарманынын тарбиялык маанисин туура түшүнөт, чыгарманын негизинде өз алдынча текст түзө билүү жөндөмү өркүндөйт.

Суроо – Мамытов А.М.: Сиз диссертацияңыздын 3-милдети катары байланыштуу кептин материалдарын 5-8-класстардын кыргыз адабияты предметин окутуунун мазмуну жана каражаты катары колдонуу жолдорун, дидактикалык принциптерин, методдорун жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо

деп коюпсуз, тилекке каршы, докладыңызда дидактикалык принциптер тууралуу айтпадыңыз. Кандай дидактикалык принциптерди белгиледиңиз?.

Жооп – изденүүчү: Адабиятты окутуу дидактикалык принциптерге таянат. Я.А.Коменский алгачкы жолу бөлүштүрүү жүргүзгөн да, азыр биз бул принциптерди карадык: аң-сезимдүүлүк жана активдүүлүк; көрсөтмөлүүлүк; билимдин акырындап жана ырааттуу берилиши; билимди жана тарбияны жаратылышка айкалыштыруу; билим берүүнү практика менен бекемдөө; окутуунун тарбиялык мүнөздө болушу; курак жана жеке өзгөчөлүктөрдү эске алуу; бышыктык; жеткиликтүүлүк; илимийлүүлүк; уланмалуулук ж.б.

Суроо – Мамытов А.М.: Деги принцип деген эмне?

Жооп – изденүүчү: Принцип деген өзгөрбөй турган нерсе.

Суроо – Мамытов А.М.: Бул эми илгертеден бери айтылып, колдонулуп келе жаткан принциптер. Сиз булардан тышкары кандай жаңы принциптерди колдондуңуз?

Жооп – изденүүчү: Адабият сабактарында окуучулардын тилдик маданиятын жогорулатуу.

Суроо – Шаршембиева Д.Н.: Ишиңизде кайсыл методдорду сунуш кылдыңыз?

Жооп – изденүүчү: Аңгемелешүү, байкоо, тажрыйбаларды үйрөнүү жана колдонуу, суроо-жооп, сурамжылоо, мугалимдерге анкета таратуу ж.б.

Суроо – Аманова Г.М. – п.и.к.: Мен үч суроо берейин. Биринчиси инновациялоо боюнча кандай жеке салым коштуңуз?

Жооп – изденүүчү: Мен кыргыз адабиятын окутууда кыргыз тили предметинин материалдарына таянып, окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүүнүн илимий-теориялык негиздерин алгачкы жолу иштеп чыктым.

Суроо – Аманова Г.М.: Экинчи суроом: Көчөлөрдөгү жарнамалык көрнөктөрдүн сапаты өтө начар, мисалы, “Кыргызстан – жалпыбыздын үйүбүз”. Ушул мисалдар тил саясатын көрсөтөбү, сиз ушуларда сындапсыз, туура эмес жазылып турат деп. Булар эмне үчүн мындай болуп калды? Деги эле ошолор тил маданияты боюнча бизге мисал катары индикатор боло алабы?

Жооп – изденүүчү: Бул абдан актуалдуу маселе, мисалы, бир ишканада «Бишкек шаардык сүт кухнясы» деп жазылып турат, мында «сүт» «шаардык» деген менен байланышып, «шаардык сүт» болуп калып жатпайбы. Сүт шаардык же айылдык болмок беле? Мына ушундай сөзмө-сөз которуулар, калькаланган котормолор окуучулардын тил байлыктарына терс таасир этет, албетте.

Суроо – Аманова Г.М.: Үчүнчү суроом: Кыргыз адабияты кыргыз мектептеринде эле окутулабы? Неологизм сөздөр бар, алар чет тилдеринен кирген, эмне үчүн аларды окуучулардын тилин жакырдантат деп ойлойсуз? Кыргыз тилине кирген дебей орус тилине кирген деп жатасыз, а сиздин ишиңиз кыргыз тили жана адабияты да?

Жооп – изденүүчү: Кыргыз адабияты орус мектептеринде да үйрөнүлөт. Неологизмдерди биз туура кабыл алышыбыз керек, мисалы, «брифинг» деген сөздүн кыргызчасы жок болгондуктан аны ошол бойдон неологизм катары кабыл алабыз. Мындай сөздөр көп.

Суроо – Бекбоева А.А.: Кеп маданиятына үйрөтүүдө кандай педагогикалык технологияларды колдондуңуз?

Жооп – изденүүчү: Биз окуучуларды кеп маданиятына үйрөтүүнүн бир катар педагогикалык технологияларын ишибизде көрсөттүк. Алар: текстти кайра айтып берүү, тексттин негизинде суроо-жооп формасында аңгемелешүү, долбоор жазуу жана коргоо, семинар, лекция, китеп менен иштөө, жазуу иштерин жүргүзүү ж.б.

Суроо – Жумабаева Г.А., п.и.к.: Темаңызда да, максатыңызда да кеп маданиятын өстүрүү деп атасыз, 5-8-класстарда сиздин изилдөөңүз боюнча окуучулардын кеп маданиятынын өскөндүгүнүн критерийлери кайсылар?

Жооп – изденүүчү: Критерийлер биздин аныктообуз боюнча төмөнкүлөр: окуучу өз оюн толук айтып жана жазып бере алат; тексттин жактарын өзгөртүп кайра түзөт, салыштыруу, эпитет, метафора сыяктуу троптун жөнөкөй түрлөрүн кебинде колдонот, макала, эссе, дил баян жазып

бере алат. Окуучулардын мындай деңгээлге өсүп жеткендигин педагогикалык эксперимент аркылуу көрсөтүүгө аракет кылдык.

Суроо – Жумабаева Г.А., п.и.к.: Темаңыз боюнча 178 макала жаздым дептирсиз, 7-бетте, ушул туурабы, же жаңылыш пикирби?

Жооп – изденүүчү: Кечиресиз, эжеке! Бул жерде техникалык ката кетип калыптыр. Колдонгон адабияттарым жазылып калыптыр. Мен тема боюнча 18 макала жазган элем. Оңдоп коёбуз.

Талантбек к. А: Диссертацияңыздын эксперименталдык бөлүмү, анын максат-милдеттери, натыйжалары тууралуу айтып бериңизчи?

Жооп – изденүүчү: Эксперименттерди 2017-жылдан тартып 3 этапта жүргүздүм. Изилдөөнүн эксперименталдык базасына Ысык-Көл областынын Каракол шаарындагы №1 инновациялык мектеби, ушул эле шаардагы №11 гимназия-мектеби, Ысык-Көл областынын Түп районундагы №15 А.Муканов атындагы Санташ жана ушул эле райондогу №27 Зууракан Баатырбаева атындагы Ичке-Суу жалпы орто билим берүү мектеби тандалды. Тажрыйбанын аныктоочу этабында V-VIII класстардын 178 окуучусу менен сурамжылоо жүргүзүп, сабактарга катышып, жазуу иштерин, оозеки жана жазуу кептерин талдап, алардын байланыштуу кеп маданиятынын деңгээлин аныктадык. Аларды 10 баллдык баалоо системасы менен белгилеп, үч деңгээл (жогорку, орто, төмөнкү) көрсөттүк. Биз изилдеп жаткан окуучулардын 27%ы төмөнкү деңгээлде болду. Эксперименттин кийинки этабы – изденүүчү (калыптоочу) этап болду да, ал этап 2020-2021-жылдарды камтыды. Ар бир класс жогорулаган сайын кеп маданияты боюнча окуучулардын компетенттүүлүктөрдүн деңгээли VI класстарда жогорку деңгээл орточо 2,9%га, VII класстарда 6,1% га өсүш берди. Жалпы жыйынтыкта өсүш 15-17%га чейин жетти. Эксперименттин жыйынтыгын чыгарууда эң биринчи кезекте окуучулардын тил байлыгын, сүйлөө маданиятын, жазуу ишиндеги стилдик-поэтикалык чеберчиликке жетишүүсүн эске алдык. Жыйынтыгында, таблицадан көрүнгөндөй (*таблицалар көрсөтүлөт*) алты чыгарманы алганда эксперименталдык класстарда орточо

жогорку деңгээл 24,5% болсо, байкоо класстарында 20,0% болуп, сапаттык айырма 4,5%ды түздү, ошол эле кезде төмөнкү деңгээл эксперименталдык класстарда 32,3% болсо, байкоо класстарында 37,8% болуп айырма 5,5% болуп, мына ушул көрсөткүч биздин методикалык сунуштардын эффективдүү экендигин тастыктады.

Суроо – отурумдун торагасы, Рысбаев С.К., п.и.д., проф.: Экспериментке 178 окуучу катышты деп атасыз, бул чынында аз. Менин суроом: Кеп маданияты деген эмне, анын белгилери, компоненттери кайсылар?

Жооп – изденүүчү: Бул багытта сиздин А.Акматова менен биргеликте өзбек мектептеринде кыргыз тилинин кеп маданиятын өнүктүрүү боюнча китебиңиздер менен таанышып чыктым. Анда «Сүйлөшүү маданиятына үйрөтүүнүн он шарты» бар, алар: кеп маданиятында чөйрөнүн, адамдардын жаш курак өзгөчөлүктөрүнүн; эмоционалдык-психологиялык жагдайдын эске алынышы, сүйлөшүү кезинде маданияттуу манеранын жана ыктуу мимиканын сакталышы, сүйлөшүүчүлөрдүн үн тонунун жылуу мамиленин чегинде болушу; сүйлөшүүнүн тематикасынын жана моралдык чен-өлчөмдүн чегинде пайдалануу; эмоцияга курулай алдырбоо; сүйлөшүүнүн натыйжалуулугу үчүн тараптардын бирдей деңгээлде кызыктар болушу; сүйлөшүүнү адамдар алдыртадан макулдашып алуусу.

Суроо – Рысбаев С.К.: Экспериментке Сиздин ишиңиздеги эң маанилүү эмгек Головиндин «Культура речи» деген китеби болушу керек эле, эмгегиңизде ошол жок болуп жатат. С.Мусаевдин «Кеп маданияты» деген эмгеги бар, кептин функционалдык сапаттуулугу ошол жерде айтылат, Акматованын «Кеп маданиятын окутуу» деген китеби чыккан. Мына ошолор менен тааныштыңбы?

Жооп – изденүүчү: Кыргыз тили илими, кыргыз тилин окутуу методикасы менин изилдөөлөрүмдүн бир багыты болду, С.Мусаевдин китеби менен таанышып, иште пайдаландым.

Суроо – Рысбаев С.К.: Жазуу иштерин жүргүздүңбү, алардын жыйынтыктарын пайдаландыңбы?

Жооп – изденүүчү: Окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде, бул процесстин натыйжасын көрүүдө дил баян, баяндама, эссе ж.б. жазуу жумуштарын колдондук.

Суроо – Рысбаев С.К.: Кеп маданиятын өнүктүрүүнүн методикасы деп атышат, технологиялары деп атышат, сен буларда эмнелерди эске алдың?

Жооп – изденүүчү: Кеп маданиятынын методикасы окуучулардын текстти кабыл алуу психологиясы, тексти туура түшүнүүсү жана кайра айтып берүүсү, сүйлөй жана жазуу алуусу. Ушуларга жеткирүүнүн жолу методдору болуп эсептелет.

Суроо – Рысбаев С.К.: Ишинде «Кыргызстан – жалпыбыздын үйүбүз», «Балдардын шаардык сүт кухнясы» дегендерди айттың, алардын сенин ишиңе кандай тиешеси бар, «Манасты» айтсаңыз болмок? «Акыр-чикир» деген сөздөр жүрөт. Өзүңүз кеп маданиятын жазып атасыз да, кеп маданиятыңыз жеткиликтүү болбой жатат. Авторефераттын аппаратын эле окуп чыктыңыз, айтыла тургандар айтылбай калды.

Жооп – изденүүчү: Бул пикириңизди эске алам, агай.

Суроо – Рысбаев С.К.: Диссертациянын 3-главасы мугалимдердин тажрыйбасын үйрөнүү деп аталат, кимдедин тажрыйбаларын үйрөндүңүз?

Жооп – изденүүчү: Окуучулардын кеп маданиятын кыргыз адабияты сабагында өнүктүрүү багытында атактуу мугалим Бектур Исаковдун, Каракол шаарындагы №11 гимназия-мектебинин кыргыз тили, адабияты мугалими Кубанычбек кызы Астранын, №1 инновациялык гимназия мектебинин мугалими Сыдыкова Жеңишгүлдүн, Бишкек шаарынан Зейнегүл Байсалбекованын тажрыйбаларын үйрөнүп, аларды иште чагылдырдым.

ЧЫГЫП СҮЙЛӨГӨНДӨР:

Отурумдун төрагасы: Изденүүчүнүн илимий жетекчиси п.и.д., профессор Муратов Абдыкерим Жаркынбаевичке сөз берели.

Илимий жетекчиси п.и.д., профессор Муратов А.Ж.: Урматтуу төрага, урматтуу отурумдун катышуучулары, Исакова Светлана Турдубековнанын көп жылдан бери жүргүзүп келген ишин сыныңыздарга коюуга уруксат бергениңиздер үчүн сиздерге чоң ырахмат. Светлана Турдубековна Сиздердин Кыргыз билим берүү академиясында иштеген, азыр Ысык-Көл мамлекеттик университетинде иштеп жатат. Кыргыз адабиятын окутууда алгачкы жолу көркөм чыгармаларды үйрөтүү менен бирге окуучулардын кеп маданиятын жогорулатуунун методикасын иштеп чыкты. Иш боюнча мен жетекчилик пикиримди жазып бергенмин (ал делосуна тиркелет). Исакова Светлана Турдубековнанын диссертациялык изилдөөсүндө коюлган максат жана милдеттер толугу менен аткарылган, алынган теориялык жоболору, методикалык сунуштары эксперимент аркылуу такталып, оптималдуулугу аныкталган. Изилдөө иши кандайдыр бир деңгээлде максатына жетти. Азыр бир аз кысынып, сүрдөп аткансыйт. Колдоп берсеңиздер, сиздердин сунуштардын, сын пикирлердин негизинде ишти дагы сапаттуу кылабыз. Рахмат!

Отурумдун төрагасы: Кийинки сөз диссертациялык иштин рецензенттерине берилет.

Рецензент – п.и.д., доцент А.Т. Саттаровага сөз берилди:

Диссертациялык иш Кыргыз Билим берүү академиясынын мамлекеттик тил жана көп тилдүү билим берүү лабораториясында аткарылган.

Илимий жетекчиси - И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын профессору, педагогика илимдеринин доктору, Муратов Абдыкерим Жаркынбаевич.

Диссертациянын жалпы көлөмү- 160 бет.

Киришүү бөлүмүндө салттуу түрдө изилдөөнүн актуалдуулугу тууралуу жалпы илимий-теорияларга обзор берилген.

Изилдөө үчүн тандалып алынган теманын актуалдуулугу.

Кыргыз адабияты-5-8-класстарда негизги окуу предметинин бири болуп эсептелүү менен анын негизги максаты тилдик-коммуникативдик

компетенттүүлүгү калыптанган окуучуларды тарбиялоо. Бул проблема адабиятты окутуунун орчундуу проблемасы болсо да, бул багытга белгилүү бир тажрыйбалар топтолуп калса да, алардын ар тараптуу жыйынтыкталбагандыгы, кыргыз адабиятын кыргыз тили менен интеграциялап окутуунун теориялык жана практикалык жагы изилденбегенди бул эмгектин актуалдуулугун тастыктайт. Азыркы жаштардын кеп маданиятынын төмөндүгү, жогорку чөйрөдөгү адамдардын да кыргыз тили колдонуу деңгээлдеринин төмөндүгү мына ушундай изилдөөлөрдүн болушун шарттайт.

Издөнүүчү өз алдына ушундай зарыл болгон актуалдуу проблеманы койгон жана аны чечүүгө аракет жасаган.

Диссертант темага ылайык төмөнкүдөй милдеттерди чечүүнү алдына койгон: 5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүнүн ордун жана маанисин, «Кеп маданияты», «Окуучулардын кеп маданияты» түшүнүктөрүнүн негизги парадигмаларын ачып берүү; адабиятты окутууда окуучулардын кеп маданиятын жогорулатуу проблемасынын изилдениш тарыхын, методологиясын эволюциялык аспектиден анализдөө; байланыштуу кептин материалдарын 5-8-класстардын кыргыз адабияты предметин окутуунун мазмуну жана каражаты катары колдонуу жолдорун, дидактикалык принциптерин, методдорун жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо; изилдөөнүн негизги жоболорун педагогикалык тажрыйбадан өткөрүү жана алардын эффективдүү методдорун практикада колдонууга сунуштоо.

Бул милдеттерди туура чечүү үчүн диссертант окуу программаларын, окуу китептерин, окуу-методикалык колдонмолорунун ички мазмундарын өз темасына ылайык бир кыйла жеткиликтүү үйрөнгөн.

Биринчи бап «Кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүү проблемасынын изилдениши, азыркы абалы жана методологиялык негиздери» деп аталып, «Кеп маданияты», «Окуучулардын кеп маданияты» түшүнүктөрүнүн негизги парадигмалары» деген биринчи бөлүмүндө терминологиялык-теориялык маселелер каралат, иштин логикасына ылайык бул

изилдөөчүнүн туура чечими. Бул бапта диссертант КРдин Жогорку аттестациялоо комиссиясы талап кылгандай эле теориялык мүнөздө болуп, теманын илимий-теориялык жактан изилдениши жана азыркы абалы, методологиялык таянычтары анализдейт жана ага өз позициясын билдирет. Кеп маданияты түшүнүгүн аныктоодо Байыркы Грециядагы оратордук искусствонун көрүнүктүү өкүлдөрү Демосфен, Платон, Аристотель, Перикл, Цицерон, Софокл ж.б. чечендердин өнөрүнүнөн тартып, ТАЛадыженская, М.Р.Львов, С.Давлетов, Б.Н.Головин, С.Ж.Мусаев, С.К.Рысбаев ж.б. лингвисттердин, педагогдордун пикирлерин пайдаланган. Диссертанттын проблеманын тарыхын изилдөөсү логикалык жактан туура. Диссертанттын проблеманын тарыхын изилдөөсү логикалык жактан туура

Диссертант темага ылайык төмөнкүдөй милдеттерди чечүүнү алдына койгон: 5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын байланышуу кебин өстүрүүнүн ордун жана маанисин, «Кеп маданияты», «Окуучулардын кеп маданияты» түшүнүктөрүнүн негизги парадигмаларын ачып берүү; адабиятты окутууда окуучулардын кеп маданиятын жогорулатуу проблемасынын изилдениш тарыхын, методологиясын эволюциялык аспектиден анализдөө; байланыштуу кептин материалдарын 5-8-класстардын кыргыз адабияты предметин окутуунун мазмуну жана каражаты катары колдонуу жолдорун, дидактикалык принциптерин, методдорун жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо; изилдөөнүн негизги жоболорун педагогикалык тажрыйбадан өткөрүү жана алардын эффективдүү методдорун практикада колдонууга сунуштоо.

Бул милдеттерди туура чечүү үчүн диссертант окуу программаларын, окуу китептерин, окуу-методикалык колдонмолорунун ички мазмундарын өз темасына ылайык бир кыйла жеткиликтүү үйрөнгөн.

Экинчи бөлүм «Азыркы ааламдашуу доорундагы окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүүнүн максаты жана мааниси» деп аталып, анда «ааламдашуу доору» деген түшүнүк ар тараптуу чечмеленип, ал доордун негизги белгилери көрсөтүлүп, андагы кеп маданиятынын ролу тууралуу ой

жүгүртүлөт жана азыркы муундун кеп маданиятынын жогору болбой жатышынын себептери чагылдырылат. Ааламдашуунун жана массалык маалыматтан таасиринен улам төмөнкүдөй көрүнүштөр активдешти деп келип, автор аларды талдап берет: “адамдар көркөм чыгармаларды аз окуп калышты; окурмандар чыгармаларды кыскартып, тандап-тандап гана окуп калды; адамдар жеңил-желпи чыгармаларды гана көп окууга өттү; окурмандардын көбү көркөм чыгарманын тилдик-стилдик жактарына анчалык көңүл бурбай калды; кагаз китептердин ордун баскан аудиокитептер окурмандардын ойлонуп жана сезимдүү окуусуна анчалык шарт түзбөдү; көп адамдар көркөм чыгармаларды кино жана видео продукциялары аркылуу гана элестетип калды; калк арасында көркөм китептерди талкуулоо, сыңдоо, бири-бирине окууга сунуш кылуу ишмердүүлүктөрү дээрлик жок болуп кетти” ж.б.(авторефераттын 10-бети).

Жалпысынан, биринчи глава изилдөөнүн теориялык-методологиялык негиздерин аныктап алууга багытталгандыгы диссертацияга коюлган жалпы талаптарга ылайык келет.

Диссертациянын экинчи бабы «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүүнүн методикасы боюнча илимий изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталат.

Диссертанттын дагы бир артыкчылыгы катары иштин апробациялык бөлүгү терең иштелгендигин белгилөөгө болот. Изилдөөнүн эксперименталдык базасына Ысык-Көл областынын Каракол шаарындагы №1 инновациялык мектеби, ушул эле шаардагы №11 гимназия-мектеби, Ысык-Көл областынын Туп районундагы №15 А.Муканов атындагы Санташ жана ушул эле райондогу №27 Зууракан Баатырбаева атындагы Ичке-Суу жалпы орто билим берүү мектеби тандалып алынган жана эксперименттер өз деңгээлинде, натыйжалуу жүргүзүлгөн.

Диссертациянын үчүнчү бабы «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» деп

аталып, ал «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн дидактикалык принциптери», «Кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методдору (5-8-класстардын мисалында)», «5-8-класстарда окуучулардын адабий чыгармаларды өздөштүрүү процессинде кеп маданиятын өстүрүү боюнча тажрыйбалар жана бул ишмердүүлүктү мындан ары өнүктүрүүнүн мүмкүнчүлүктөрү», «5-8-класстарда окуучулардын адабий чыгармаларды өздөштүрүү процессинде кеп маданиятын өстүрүү боюнча тилдик-коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун ыкмалары» деген төрт бөлүмдөн турат. Автор V класста А.Токомбаевдин «Акылмандын жообу», VI класста МЭлебаевдин «Бороондуу күнү», Ч.Айтматовдун «Биринчи мугалим», Ж.Мавляновдун «Нан», VII класста Т.Сыдыкбековдун «Акылман куудул», Ч.Айтматовдун «Балалыгым» Т.Касымбековдун «Адам болгум келет» деген чыгармаларды окутуу процессинде окуучулардын кеп маданиятыш жогорулатуунун жолдорун иштеп чыккан.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу кыргыз адабиятын окутууда «Кеп маданияты», «Окуучулардын кеп маданияты» түшүнүктөрүнүн негизги парадигмалары такталгандыгы; адабий чыгармаларды окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүүгө негиздеп окутуунун илимий-методикалык негиздеринин аныкталгандыгы; методологиясы негиздеринин, изилдөө методдорунун такталышында; сунуштар педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, диссертация катарында иштелип чыккандыгы менен шартталат.

Диссертациялык иштин жыйынтыктарынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү.

Диссертацияда адабияттаануу, лингвистика, педагогика илимдеринин методологиясына таянып орто мектепте кыргыз адабияты курсунда окуучулардын кеп маданиятыш жогорулатуунун азыркы учурдагы зарылдыгы аныкталгандыгында.

Орто мектептин кыргыз адабияты курсунда кыргыз тили предмета менен интеграциялап окутуу боюнча технологиялары, практикалык сунуштар иштелип чыккандыгында.

Изденүүчүнүн теориялык ойлору, сунуштары педагогикалык тажырыйбада сынактан өткөрүлгөндүгүндө.

Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу: Изилдөөнүн натыйжасында алынган теориялык жыйынтыктар жана практикалык сунуштар орто мектептин кыргыз адабияты курсунда окутуунун мазмунун байытуу менен окуучулардын кеп маданиятынын өнүгүшүнө жардам берет; сунуш кылынган методикалык ыкмалар жана жолдор окуу программалары менен окуу китептеринде берилишине көмөк көрсөтөт жана орто мектептердин мугалимдери үчүн практикалык жардам болуп эсептелет.

Изилдөөнүн натыйжаларынын тастыкталышы талапка жооп берет.

Диссертациянын негизги жоболору, жыйынтыктары, жоболору илимий макалаларда жарыяланган. Автордун илимий илимий-методикалык эмгектери диссертациялык изилдөөнүн мазмунуна ылайык келет.

Автореферат диссертациянын негизги мазмунун ачып берет, анда кыргыз, орус, англис тилдериндеги резюмеси туура, жеткиликтүү иштелген.

Исакова Светлана Турдубековнанын диссертациясы орто мектептин кыргыз адабияты курсунда окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүп окутуу проблемасы боюнча кыргыз педагогика илиминде өз орду бар, толук бүткөрүлгөн жана өз алдынча аткарылган илимий изилдөө деп эсептеймин.

Диссертациялык иште кездешкен айрым бир мүчүлүштүктөр жана биздин сунуштар төмөнкүлөр менен байланыштуу:

Диссертацияда көркөм чыгармалардан алынган үзүндүлөргө орунду азыраак бөлүү керек.

Диссертацияда сабактын иштелмелери берилет, бирок ошол сабактар кээ бир учурда теориялык анализге алынбай өтүп кетет.

Диссертациянын негизинде жарыяланган эмгектерди хронологиялык тартипте, атайын кабыл алынган стандарт менен жазуу зарыл.

Жалпысынан, Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы жана анын негизинде жазылган авторефераты Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү жобосуна» ылайык актуалдуу темада жазылган, жеке өзү тарабынан аткарылган жана бүткөрүлгөн илимий иш болуп эсептелет, ал эми изденүүчү С.Т.Исакова 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу деп эсептеймин.

Рецензент – Кыргыз билим берүү академиясынын филологиялык билим берүү лабораториясынын башчысы, п.и.к. А.Б. Батыркуловага сөз берилди:

Исакова Светлана Турдубековнанын "5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы" темасындагы изилдөө иши кыргыз педагогикасындагы жана кыргыз адабиятын окутуу методикасындагы актуалдуу проблемалардын бири – кыргыз адабияты сабагын окутуу процессинде окуучулардын кеп маданиятын өркүндөтүү проблемасына арналган.

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши боюнча, С.Т. Исакованын "5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы" деген темадагы диссертациялык изилдөөсү кандидаттык диссертацияларды коргоо боюнча диссертациялык кеңештин профилине туура келет, ошондой эле Кыргыз Республикасында колдонулган окумуштуулук даражаларды берүү эрежелерине ылайык жазылган.

Издөнүүчүнүн диссертациялык иши киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, практикалык сунуштардан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Эмгектин жалпы көлөмү– 176 бет, негизги тексти –160 бетти түзөт, пайдаланылган адабияттардын тизмеси -229, таблицалар -14, сүрөттөр – 4.

2. Диссертациялык изилдөө темасынын актуалдуулугу.

Кеп маданияты теориясы жана практикасы - филологиялык илимдердин бир бөлүгү катары ар дайым актуалдуу. Кеп маданиятын үйрөнүү бул адамдардын жалпы маданияттуулугунун бир критерийи катары азыркы маалыматтык технологиялар, электрондук байланыштар, “робот адамдар” ж.б. ХХI кылымдын заманбап жана келечектүү көрүнүштөрү коммуникациянын активдүү фазасына кирген кезде дале өзүнүн маанисин жана кызматтык функциясын жоготкон жок.

С.Исакованын диссертациялык изилдөөсүнүн актуалдуулугу: биринчиден, “кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүү”, “кеп маданиятын калыптандыруу” деген өндүү түшүнүктөрдүн табияты кыргыз адабиятын окутуу процессинде конкреттүү факты-материалдардын негизинде жана кеп маданиятынын аспектисинде бүгүнкү күнгө чейин изилдөө катары диссертациялык планда ырааттуу түрдөгү илимий изилдөөнүн предметине алынбагандыгы, экинчиден, кеп маданиятынын кыргыз адабиятын окутуу илиминде жаңы багыт катары жаралышына өбөлгө болуучу жагдайлар болгону менен андай аспектиден изилдөөлөр аз санда экендиги, үчүнчүдөн мектеп окуучуларынын, жалпы эле бүтүрүүчүлөрдүн кеп маданиятынын өз деңгээлинде болбой жатышы азыркы күндүн көйгөйлүү маселелеринин бири болуп, кыргыз адабияты менен кыргыз тили предметинин интеграциясына олуттуу маани берилбей жаткандыгы бул изилдөөнүн актуалдуулугун аныктайт. Изденүүчү ушундай зарыл болгон актуалдуу проблеманы койгон жана аны тереңирээк изилдөөнүн зарылдыгын баса белгилеген.

3. Ар тараптуу изилдөө жана изилдөө темасы боюнча теориялык жана методикалык адабияттарды талдоо.

Кеп маданияты боюнча байыркы грек ойчулдарынан тартып, орус, кыргыз

теоретик лингвисттердин, адабиятчылардын, методисттердин эмгектери каралган, пикирлерин пайдаланган жана талдоого алынган. Теманын изилдөө тарыхын дүйнөлүк, орус жана кыргыз лингвистикасынын, педагогикасынын мисалында эволюциялык планда обзор берүү менен чагылдырган. Илимий изилдөөгө таяныч катары жалпы дүйнөлүк (Аристотель, Цицерон, Демосфен), орусиялык (М.Ломоносов, Ф.Буслаев ж.б.) изилдөөчүлөрдүн эмгектери талдоого алынган. Орус тили жана адабиятын окутуу проблемалары жаатындагы (М.Давыдов, Н.Кузнецова, О.Д.Мухина ж.б.) диссертацияларын, адабий чыгармаларды талдоо процессинде окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүү методикасы боюнча кыргыз окумуштууларынын (Н.Ишекеев, С.Рысбаев, С.Момуналиев, С.Батаканова, А.Муратов ж.б.) эмгектери каралган. Буга чейин бирин-экин диссертациялык изилдөөлөр кыргыз тили сабагында кеп маданиятын калыптандырууга багытталса, бул изилдөөдө кыргыз адабиятын окутуу процессинде кыргызча кеп маданиятын өстүрүүгө мугалимдерди үйрөтүүгө арналган алгачкы диссертациялык эмгек катары кароого болот

4. Изилдөө методологиясы жана методдору жөнүндө маалымат.

С.Исакованын изилдөө максаттарына ылайык, педагогикалык, лингвистикалык жана нормативдик адабияттарды изилдөө катары бир катар теориялык жана эксперименталдык-эмпирикалык методдор: талдоо, салыштыруу жана карама-каршылык; алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүү жана пайдалануу; окуучулар, студенттер, мугалимдер арасында сурамжылоо жана анкета аркылуу сыяктуу ыкмалар аркылуу ишке ашырылган. 5-8-класстарда кыргыз адабиятынан көп жылдан бери эмгектенген 54 мугалимден сурамжылоо жүргүзүп окуучулардын кеп маданиятынын жогору болбой жатышынын бир нече себептерин аныктаган.

5. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси.

- кыргыз адабиятын 5-8-класстарда окутууда окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүнүн алган орду, азыркы учурдагы мааниси такталгандыгы;
- кыргыз тилинин материалдарын кыргыз адабиятын окутуунун мазмуну

жана каражаты катары колдонуунун илимий-теориялык негиздери иштелип чыккандыгы ж.б.

6. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган жыйынтыктар жана тыянактар орто мектептин кыргыз адабияты курсунда окутуунун мазмунун байытуу менен окуучулардын кеп маданиятынын өнүгүшүнө жардам берет; сунуш кылынган методикалык ыкмалар жана жолдор окуу программалары менен окуу китептеринде берилишине көмөк көрсөтөт жана орто мектептердин мугалимдери үчүн практикалык жардам болуп эсептелет.

Айрым мүчүлүштүктөр:

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси толук (ж.б. чечмеленип) жазылышы зарыл.

Издөнүүчү тарабынан иштелген окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүгө багытталган сабагынын иштелмелери тиркеме катары берлген эмес.

Изилдөөнүн текстинде шилтемелерди (сноска ж.б., бети көрсөтүлгөн эмес) диссертациялык иштин талабындагыдай коюу керек, грамматикалык, орфографиялык каталар бар.

Диссертациялык иштин жоболору жана жыйынтыктары автордун республикалык жана чет өлкөлүк басылмалардагы жарыялоолорунда, атап айтканда, КР ЖАК тарабынан Кыргыз Республикасында жарыяланган 18 илимий макалада жарыяланган.

7. Изилдөөчүнүн жеке салымы, изилдөө темасы боюнча окутуунун тарыхы, өзгөчөлүктөрү, изилдөөнүн абалы, кыргыз адабиятында окуучулардын кеп маданиятын өркүндөтүп үйрөтүүнүн салттуу жана инновациялык технологиялары иштелип чыккан жана практикага сунушталган, ал методикалык ыкмалардын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу далилденген.

Диссертациялык иш өз алдынча илимий изилдөө болуп саналат, илимий жаңылыктын элементтерин камтыйт жана практикалык мааниге ээ.

8. Корутунду: Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын

изденип алуу үчүн берилген Исакова Светлана Турдубековнанын диссертациясын карап чыгып, И.Арабаев атындагы КМУга караштуу Д 13.20.627 диссертациялык кеңешине 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты), педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган "5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы" деген темадагы диссертациясын кабыл алууну сунуштайм

ДИССЕРТАЦИЯНЫ ТАЛКУУЛОДОН КИЙИН ТӨМӨНДӨГҮДӨЙ БҮТҮМ КАБЫЛ АЛЫНДЫ.

1. Диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу. Теманын илимий теориялык жактан актуалдуулугу кеп маданиятынын кыргыз адабиятын окутуу илиминде жаңы багыт катары жаралышына өбөлгө болуучу жагдайлар болгону менен андай аспектиден илимий изилдөөлөр аз санда экендиги менен түшүндүрүлөт. Бул изилдөөнүн илимий-практикалык жактан актуалдуулугу кептин функционалдык бирдик катары адабий чыгармалардын курамында турган ордун жана милдетин, көркөм адабий тексттин уюшулуусунда өз кызматын аткарып, жазуучу менен окурмандын байланыш-катнашын жөнгө салууда жана коммуникация процессин ишке ашырууда анын ролун азыркы окуучуларга жеткирүүнүн технологияларын көрсөтүү менен шартталат.

2. Изилдөөнүн максаты жана милдеттери: 5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүгө негизден үйрөтүүнүн азыркы талаптарын аныктоо, аларды колдонуунун методикасын теориялык жактан негиздөө жана илимий жоболорду, сунуштарды иштеп чыгуу. Сунушталган негизги теориялык жоболордун, моделдин натыйжалуулугун аныктоо үчүн педагогикалык тажрыйбадан өткөрүү жана алардын эффективдүү методдорун практикада колдонууга сунуштоо.

3. Изилдөөнүн илимий жыйынтыктары Биздин диссертациялык иш V-VIII класстардын «Кыргыз адабияты» предметинде окуучулардын кеп

маданиятын өнүктүрүү проблемасын изилдөөгө арналуу менен практик мугалимдерге илимий-методикалык жактан көмөк көрсөтөт.

3.1. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы. Кыргыз адабиятын 5-8-класстарда окутууда окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүнүн алган орду, азыркы учурдагы мааниси такталгандыгы; кыргыз тилинин материалдарын кыргыз адабиятын окутуунун мазмуну жана каражаты катары колдонуунун илимий-теориялык негиздери иштелип чыккандыгы болуп эсептелинет.

4. Изилдөөчүнүн жекече салымы: Диссертациялык иштеги илимий жаңылыктар, таянактар изденүүчүнүн жеке талдоолорунун, иликтөөлөрүнүн жана изилдөөлөрүнүн жыйынтыгы болуп саналат. Тема боюнча проблеманы окутуунун тарыхы, өзгөчөлүктөрү, изилдөөнүн абалы, кыргыз адабиятында окуучулардын кеп маданиятын өркүндөтүп үйрөтүүнүн салттуу жана инновациялык технологияларынын иштелип чыккандыгы жана практикага сунушталгандыгы жана ал методикалык ыкмалардын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу далилденгендиги изденүүчүнүн жеке салымынын негизинде ишке ашырылган. Жалпы корутундулар жана практикалык сунуштар жекече чыгарылган

5. Изилдөөдө келип чыккан корутундулардын жана жыйынтыктардын практикалык баалуулугу: Изилдөөдө алдын ала коюлган гипотезага, максатка жана ага жетүү үчүн белгиленген милдеттерге ылайык диссертациядан төмөнкүдөй жалпы жыйынтыктарды чыгардык:

Биринчи милдет, 5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүнүн ордун жана маанисин ачып берүү болгондуктан инсандын кеп маданиятынын, сүйлөө жана жазуу ишмердүүлүктөрүнүн азыркы замандагы максаты, мааниси, бул түшүнүктүн табияты, спецификалык өзгөчөлүктөрү ачып берилип, «Кеп маданияты», «Окуучулардын кеп маданияты» түшүнүктөрүнүн негизги парадигмалары теориялык-тарыхый аспектиден талдоого алынат. Кыргыз адабияты предметинде адабий чыгармаларды окуп-үйрөнүү аркылуу окуучулардын кеп

маданиятын өстүрүү боюнча усулдук эмгектер болгону менен бул проблема боюнча диссертациялык багытта, ырааттуу изилдөөлөр жүргүзүлгөн эмес, бул көрүнүш жалпы коомго таасирин тийгизди. Учурда жаштардын кеп маданияты төмөндөп кеткендиги, анын себептери жана натыйжалары иште мисалдар аркылуу белгиленди. Ошондуктан кыргыз адабиятын окутууда чыгармалардын көркөм сөз каражаттарын, поэтикасын, тилин ошол руханий дөөлөттүн эстетикалык баалуулугу, адабий-көркөм наркы деп карап, окуучулардын кеп маданиятын жогорулатууга багыттоо зарыл.

Экинчи милдет, катары кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын жогорулатуу проблемасынын изилдениш тарыхын, методологиясын эволюциялык аспектиден анализдөө алынган. Бул багытта философиялык, психологиялык, лингвистикалык, адабият таануучулук, педагогикалык мазмундагы эмгектерди изилдөө жана аларды пайдалануу менен ишибиздин методологиялык негиздерин туура аныктагандыгыбыз айкындалды. Кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын жогорулатуу проблемасын изилдөөнүн, окуп-үйрөнүүнүн тарыхын анализдөө менен бул процесстин XX кылымдын 20-30-жылдардан берки эволюциясын анализдедик, мында окуу программалары, окуу китептери, методикалык колдонмолор обзордук түрдө талдоодон өткөрүлдү. Биздин изилдөө объектибизге байланыштуу адабияттарды окуп-үйрөнүү, мектеп практикасын изилдөө азыркы учурда өтүлүп жаткан кыргыз адабияты сабактарында кеп маданиятын өнүктүрүү багытындагы ишмердүүлүктөр коомдук-социалдык чөйрө талап кылгандай деңгээлде эместигин тастыктады.

Байланыштуу кептин материалдарын 5-8-класстардын кыргыз адабияты предметин окутуунун мазмуну жана каражаты катары колдонуу жолдорун, дидактикалык принциптерин, методдорун жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо изилдөөнүн *үчүнчү милдети* болуп, ага ылайык адабий чыгармаларды талдоо, окуучулардын оозеки жана жазуу кебин өнүктүрүү ишмердүүлүктөрүнүн ар түрдүү методдорун, каражаттарын, ыкмаларын, жолдорун иштеп чыгып, аларды колдонуу үчүн V-VIII класстардын «Кыргыз адабияты» сабагынан

ондогон чыгармаларды окуп үйрөнүү процессин мисал катары көрсөтүп бердик. Бул милдетти чагылдыруу үчүн диссертацияда мугалимдердин тажрыйбаларына токтолдук, өзүбүз практикада колдонгон сабактарды баяндап бердик, бул багытта бир катар окутуу методдорун сунуш кылдык, кыргыз адабиятын окуп-үйрөнүүдөн улам окуучулардын тилдик-коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн жогорулатуу жолдорун аныктадык.

Төртүнчү милдет биз сунуштан технологиялар, усулдар, методикалык ыкмалар, жолдор, каражаттар канчалык оптималдуу экендигин аныктоо үчүн педагогикалык эксперимент аркылуу текшерип чыктык, бул эксперименттин уюштурулушун, жүрүшүн, натыйжаларын математикалык-статистикалык методдор менен эсептеп көрсөттүк. Педагогикалык эксперимент биз сунуш кылган методикалык ыкмалар жана жолдор эффективдүү экендигин далилдеди.

6. Диссертациялык иштин адистикке ылайык келиши. Адистикке дал келет.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши. Автореферат диссертациялык иштин мазмунуна дал келет.

ДИССЕРТАЦИЯНЫ ТАЛКУУЛОДОН КИЙИН ТӨМӨНДӨГҮДӨЙ СУНУШТАР БЕРИЛДИ:

Мамытов А.М., п.и.д., проф.: Диссертациянын жалпы талаптарына коюлган инструкция бар, ошого карата *төрт сунуш* айтып кетемин.

1. Жобого ылайык диссертациянын да, авторефераттын да киришүү бөлүмүндө божомол (гипотеза) берилбейт, теманын актуалдуулугу айтылат. Эксперименталдык базалар бул бөлүмдө көрсөтүлбөйт, эксперименттин алдында эле берилет. Гипотезанын стили туура эмес берилген.

2. Корутунду кыска, так, милдетке байланыштуу болушу керек. Мисалы, биринчи милдетте «...негизги парадигмалары ачып берүү» дейт, иште парадигмалар ачылган жок, ушундан улам кийин милдеттер менен корутундулар шайкеш келиши керек.

3. Милдеттер корутундуда төрт болсо, практикалык сунуштар да төрт болушу керек.

4. Доклад туура аныкталбай калган, белгилүү маалыматтар гана баяндалып калды, мисалы, эксперимент кандай жүргүзүлдү, жыйынтыкка кандай келдиңиз айтылган жок. Статистикалык метод дейсиз, бул бизде кыйын, оор, анысы жок эле жыйынтык чыгарсаңыз болор эле. Негизи ийгилик каалайм!

Джунушалиева К.К., п.и.к.: 1. Эң биринчи кезекте изденүүчү презентациясын, анын логикасын, алгоритмин оңдошу керек. 2. Эксперимент бизди ишендирүүгө тийиш, педагогикалык-дидактикалык талаптар көрүнүп турса, адистик 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) болгондуктан иште дидактика, методика басымдуу болушу зарыл. Сиз мугалимдерге методика сунушташыңыз керек. 3. Кеп маданиятынын компетенттери көрсөтүлсө, «байланыштуу кеп», «кеп маданияты» деген түшүнүктөргө сөздүктөрдөн мисал алып, аныктама беришиңиз зарыл. Азыркы глобалдашуу процесси тилге таасир этет, ошону ачып көрсөтүү зарыл.

Бекбоева А.: «Тилдик каражат», «көпүрө» дегендей стилдик жактан анча коошпогон сүйлөмдөр бар. Практикалык сунуштардагы «Кыргыз тили жана адабияты мугалимдерин даярдоодо, кайра даярдоодо адабий чыгармаларды окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүүгө басым жасоо жагына буруу зарыл деп ойлойбуз» деген сүйлөм да, ансыз дале түшүнүктүү.

Рысбаев С.К., п.и.д., проф.: 1. Окуучулардын кеп маданиятын калыптоо багытында мен эки кандидат даярдап чыгарганмын. Ишиңизде Б.Н.Головиндин эмгектерине таянышыңыз керек, ал кептин функционалдык табияты жана коммуникациялык милдети тууралуу кенен анализ берген чоң адис. «Курманбек» эпосу, Барпынын, Жеңижоктун ырлары мисал катары жүрөт, бирок ошолорду окутуу процессиндеги окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүүнүн процесси жазылып, экспериментте ар тараптуу текшерилиши керек. 2. Кайсыл материалдар, жазуу жумуштарынан кайсыл темаларда

окуучулар кандай жетишпестиктерди байкатты да, алар кийин кандайча арылтылды, кеп маданияты кантип өнүгүп калды – ушул багытта тереңдетүү зарыл. 3. Эксперимент боюнча Э.Мамбетакуновдун китебин пайдалансаңыз жакшы болмок. 4. Шилтемелер эскиче турат. 5. Өзүңүздүн сүйлөө кебиңизди да ырааттуулукка келтирүү зарыл.

Отурумдун төрагасы: Кыргыз билим берүү академиясынын лабораториялар аралык кеңейтилген отуруму Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши боюнча билдирүүсүн, суроолорго берген жоопторун жана жарыш сөзгө чыгып сүйлөгөндөрдүн пикирлерин угуп

ЧЕЧИМ КАБЫЛ АЛАТ:

1. Изденүүчү Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши толук аткарылып бүткөн жана кандидаттык диссертацияларга коюлуучу КР Президентине караштуу УАКтын талаптарына жооп берген иш деп эсептелсин.

2. Талкуунун жүрүшүндө айтылган сунуш, пикирлердин негизинде Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин

кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши алдын-ала коргоого сунушталсын.

3. Изденүүчү Исакова Светлана Турдубековнанын «5-8-класстарда кыргыз адабиятын окутууда окуучулардын кеп маданиятын өстүрүүнүн методикасы» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши боюнча кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн атайын дисциплинанын кошумча программасы бекитилсин.

Отурумдун төрагасы: Бир добуштан кабыл алынды.

Добуш берүүнүн жыйынтыгы: “Макул” – 15, “Каршы” – жок, “Калыс” – жок.

Отурумдун төрагасы:

КББАнын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери, педагогика илимдеринин доктору, профессор Рысбаев С.К.

Отурумдун катчысы,

КББАнын Аспирантура бөлүмүнүн башчысы Талантбек к. А.

Коп маанидеги документтер
КНИКЖЕДКБнин башкы
адиси Н. Талантбекова
11.11.2024ж.

